

ΑΝΟΙΧΤΗ ΥΙΟΘΕΣΙΑ¹

Triseliotis, John ²

Μετάφραση: Τασούλα Κουσίδου

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία για τη διόγκωση του ενδιαφέροντος στην ανοιχτή υιοθεσία, όταν μάλιστα αυτή προβάλλεται και μέσα από την κυβερνητική μελέτη (στη Βρετανία) *"Η φύση και τα αποτελέσματα της υιοθεσίας"* (1) που δημοσιεύτηκε το 1990. Η μελέτη αυτή προσφέρει έναν αριθμό εναλλακτικών επιλογών για τη μεταβίβαση των σχέσεων από τη βιολογική στη θετή οικογένεια. Το κείμενο που ακολουθεί παρουσιάζει τα στοιχεία που υπάρχουν και μερικά από τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των διαφόρων τύπων ανοιχτής υιοθεσίας.³

Η πίεση για αλλαγή

Το ενδιαφέρον για την ανοιχτή υιοθεσία προήλθε από δύο κύριες οδούς: Κατ' αρχήν μελέτες στη δεκαετία του '60 (από την Mc Whinnie (2)) και στις αρχές της δεκαετίας του '70 (από τον Triseliotis (3)) έδειξαν τις επιπτώσεις που είχε η μυστικότητα που περιέβαλλε την υιοθεσία στη ζωή των υιοθετημένων ατόμων. Η μελέτη του Triseliotis αναφερόταν στην απροθυμία πολλών θετών γονέων να πουν στα παιδιά τους ότι είναι υιοθετημένα, στην αποφυγή του θέματος της υιοθεσίας αφ' ής στιγμής το παιδί ενημερωνόταν και στη διστακτικότητά τους να μοιραστούν με το παιδί πληροφορίες για την καταγωγή του και τις συνθήκες της υιοθεσίας του. Συνέπεια αυτών ήταν μερικοί υιοθετημένοι να χάνουν την εμπιστοσύνη τους στους θετούς τους γονείς και να ασκούν κριτική για τη μυστικότητα, που τους έκανε να νοιώθουν αμήχανα ή ότι είναι πολίτες δεύτερης κατηγορίας, επειδή ήσαν υιοθετημένοι. Η έλλειψη πληροφόρησης για τους βιολογικούς γονείς και για την καταγωγή τους τους έκανε να αισθάνονται μη ολοκληρωμένοι ως άτομα. Η μελέτη συνέβαλε σε αλλαγές στη νομοθεσία αρκετών χωρών - συμπεριλαμβανομένων της Αγγλίας και Ουαλλίας - που κατέστησαν δυνατή την πρόσβαση των υιοθετημένων ατόμων στα ληξιαρχικά στοιχεία της γέννησής τους. Η αλλαγή αυτή έδωσε επίσης τη δυνατότητα σε υιοθετημένα άτομα να επιδιώξουν επικοινωνία με ένα ή και τους δύο φυσικούς γονείς, πιο συχνά με τη μητέρα. Η

1. Αναδημοσίευση από: Triseliotis, J. (1991). Ανοιχτή υιοθεσία, *Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας*, ΕΠΠΣΚΕ, τ.91/ 1991, σελ. 215-233.
2. Ο John Triseliotis (Ph.D., O.B.E.) (1928 – 2012) ήταν καθηγητής και διευθυντής Εκπαίδευσης στην Κοινωνική Εργασία στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου.
3. *Σημ.μετ.:* Αν και οι έρευνες, μελέτες και νόμοι που αναφέρονται στο άρθρο αφορούν παλαιότερες - πριν το 1990 - δεκαετίες, η ουσία της ανοιχτής υιοθεσίας με τις παραλλαγές της, τα πλεονεκτήματα, τις επιφυλάξεις και τους προβληματισμούς παραμένει επίκαιρη και στη χώρα μας. Η αρίθμηση σε παρένθεση εντός του κειμένου παραπέμπει στη βιβλιογραφία.

ανωτέρω μελέτη, αλλά και άλλες που ακολούθησαν, επιβεβαίωσαν ακόμα ότι ανεξάρτητα από την αναζήτηση του βιολογικού γονέα, στο μυαλό του υιοθετημένου ατόμου "πραγματικοί" γονείς παραμένουν οι άνθρωποι που τον μεγάλωσαν και όχι αυτοί που τον γέννησαν.

Έκτοτε, οι υιοθετημένοι ζητούν όλο και περισσότερη διαφάνεια στην υιοθεσία και άρση της άδικης μυστικότητας που την περιέβαλλε. Πράγματι, μια πρόσφατη μελέτη από την Graig (4) διαπίστωσε περισσότερη διαφάνεια και σημαντικά βελτιωμένη επικοινωνία στα θέματα αυτά μεταξύ γονέων και θετών παιδιών, συγκριτικά με το παρελθόν. Η Graig πήρε συνεντεύξεις από μια ομάδα θετών γονέων και τα παιδιά τους, χωριστά, για να συγκρίνει τις αντίστοιχες απόψεις τους πάνω στο θέμα της διαφάνειας. Οι θετοί γονείς ήσαν καλά προετοιμασμένοι από τις οργανώσεις υιοθεσίας, στις αρχές της δεκαετίας του 1970, για το πώς θα ενημέρωναν τα παιδιά τους για την υιοθεσία και επίσης τους είχαν δοθεί γραπτές πληροφορίες για τους φυσικούς γονείς για να τις περάσουν στα παιδιά τους. Η εικόνα που αναδύεται απ' αυτή τη μελέτη είναι μιας σημαντικά ανοιχτής στάσης, συγκριτικά με το παρελθόν. Σχεδόν κανένα από τα παιδιά που πήραν μέρος στη μελέτη δεν είπε ότι η μυστικότητα και η αποφυγή συνόδευαν την υιοθεσία.

Μια άλλη δέσμη πρόσφατων μελετών στην Αμερική(5), Αυστραλία(6) και Σκωτία(7) έχουν αρχίσει να επισημαίνουν τις μακροχρόνιες αρνητικές ψυχολογικές επιπτώσεις της απόφασης να δώσουν τα παιδιά τους για υιοθεσία, στις φυσικές μητέρες. Οι Millen και Roll(8) έχουν συνδέσει την παραίτηση από το παιδί με το παθολογικό πένθος και συσχέτισαν αυτή τη διαρκή αγωνία με τις επτά αντιδράσεις στη θλίψη, όπως αναγνωρίστηκαν από τον Parkes(9), δηλαδή: συνειδητοποίηση, πανικός, αναζήτηση, θυμός και ενοχή, απώλεια εαυτού, ταυτοποίηση και παθολογικές παραλλαγές. Άλλα χαρακτηριστικά που παρουσίασαν οι μητέρες στη μελέτη των Miller και Roll περιελάμβαναν αξεπέραστο θυμό, αναζήτηση στην πραγματικότητα ή στα όνειρα, και ένα αίσθημα μη ολοκλήρωσης. Οι μακροχρόνιες επιπτώσεις της απώλειας του παιδιού αποδείχθηκαν επίσης από την Deykin και συν.(10).

Αν και όλες αυτές οι μελέτες ήταν προκατειλημμένες με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, υπό την έννοια ότι απέτυχαν να μελετήσουν αντιπροσωπευτικά δείγματα, το μήνυμα που δίνεται είναι μιας μακράς και διαρκούς απελπισίας πολλών από αυτές τις μητέρες. Μερικές από τις μελέτες πρότειναν συμβουλευτική βοήθεια για να απαλύνουν την οδύνη, τόσο κατά την εποχή της υιοθεσίας όσο και αργότερα. Ένα μεγάλο ποσοστό από τις μητέρες, σ' αυτές τις μελέτες, αναζητούσαν επικοινωνία με το παιδί που είχαν δώσει για υιοθεσία ή ζητούσαν νέα του. Υποθέτει κανείς ότι η ανοιχτή υιοθεσία θα έκανε την παραίτηση από το παιδί πιο εύκολη για τους φυσικούς γονείς και θα βοηθούσε στη μείωση των αρνητικών ψυχολογικών επιπτώσεων που προαναφέρθηκαν.

Η δεύτερη ώθηση για αλλαγή στη Βρετανία, και πιθανώς αυτή που ξεκίνησε τη διαμάχη, ήταν αποτέλεσμα των εξελίξεων στην πρακτική της υιοθεσίας τα τελευταία περίπου 15 χρόνια. Η πρακτική της παύσης της επικοινωνίας των φυσικών γονέων με το παιδί ή η πολιτική της "πλήρους

αποκοπής" που ακολούθησαν μερικές οργανώσεις, ιδιαίτερα σε τοποθετήσεις μεγαλύτερων παιδιών, έχει γίνει αντικείμενο κριτικής (11,12) και έχουν επισημανθεί τα μειονεκτήματά της. Μερικά παιδιά και οι γονείς τους δυσανασχετούν μ' αυτή την τακτική. Η σημασία να διατηρούνται οι σημαντικοί δεσμοί σ' αυτές τις υιοθεσίες έχει τονισθεί. Η θέση αυτή έχει επίσης ενισχυθεί από την πρόσφατη μελέτη της Fratter(13).

Η μυστικότητα που οικοδομήθηκε στην πρακτική και στη νομοθεσία της υιοθεσίας είναι προϊόν των τελευταίων 70 χρόνων. Αν και μέχρι το 1926, δεν υπήρχε νομοθετικά κατοχυρωμένη πρακτική υιοθεσίας στο Ηνωμένο Βασίλειο, ένας τύπος ανοιχτής *de facto* υιοθεσίας υπήρχε, παρόμοιος με αυτούς που ακόμα βρίσκουμε σε μερικά από τα Νησιά του Ειρηνικού και σε χώρες της Αφρικής. Εν τούτοις, η υιοθεσία σ' αυτές τις χώρες περιορίζεται κυρίως σε παιδιά συγγενών.

Το απόρρητο που εισήχθη, ειδικότερα στην αγγλική νομοθεσία για την υιοθεσία και στην πρακτική, θεωρήθηκε απαραίτητο για να προστατεύσει τις ανύπαντρες μπτέρες και τα ίδια, τα εκτός γάμου παιδιά από υπερβολικό κοινωνικό "στιγματισμό". Θεωρήθηκε επίσης ότι με το απόρρητο και τα άτεκνα ζευγάρια θα απέφευγαν το εξίσου καταπιεστικό "μίσμα" της στειρότητας. Επιπλέον, σε εποχές που τα παιδιά που χρειάζονταν οικογένειες ήσαν περισσότερα από τους απούντες, η διαβεβαίωση περί απορρήτου αποσκοπούσε στο να ενθαρρύνει περισσότερους δυνάμει θετούς γονείς να προχωρήσουν στην υιοθεσία. Έτσι, οι υιοθετούντες θα μπορούσαν να μεγαλώσουν τα παιδιά τους χωρίς τον φόβο της παρέμβασης των φυσικών γονέων. Δεν είναι περίεργο λοιπόν που όλα αυτά τα καλοπροαίρετα μέτρα και οι πρακτικές συνέβαλαν στην ανάπτυξη μιας ευρέως διαδεδομένης μυστικότητας γύρω από την υιοθεσία που περιελάμβανε και την απροθυμία των θετών γονέων να ενημερώσουν το παιδί τους για την υιοθεσία του και την αποτυχία τους να αναγνωρίσουν, σύμφωνα με τα λόγια του Kirk (14), τη "διαφορά" μεταξύ θετού και βιολογικού γονικού ρόλου.

Εξετάζοντας την έννοια της ανοιχτής υιοθεσίας, είναι χρήσιμο να τη δούμε υπό το πρίσμα και από την προοπτική των τριών πρωταγωνιστών και να προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε πώς τα συμφέροντά τους προάγονται ή παρεμποδίζονται. Με δεδομένη την έλλειψη μελετών σε όλους αυτούς τους υπό συζήτηση τομείς, μόνον προσωρινά συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν. Προηγουμένως όμως, είναι απαραίτητο να διευκρινίσουμε τους όρους που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή της ανοιχτής υιοθεσίας.

Προσδιορισμός των σωστών όρων

Όροι όπως "ημι-ανοιχτή" υιοθεσία (*semi-open adoption*), "ανοιχτή υιοθεσία" (*open adoption*) ή "υιοθεσία με επικοινωνία" (*adoption with contact*) συχνά χρησιμοποιούνται εναλλακτικά και μερικές φορές οδηγούν σε σύγχυση.

Ο όρος "υιοθεσία με επικοινωνία" είναι μοναδικός στη Βρετανία και ίσως στη Βόρεια Αμερική, όπου την τελευταία εικοσαετία έχουν γίνει αποφασιστικές προσπάθειες να βρεθούν θετές και μερικές φορές μόνιμες ανάδοχες οικογένειες για παιδιά με ειδικές ανάγκες. Στην πορεία, σε μερικές περιπτώσεις, σημαντικοί δεσμοί μεταξύ των παιδιών και των γονέων τους, παππούδων, γιαγιάδων και άλλων συγγενών έχουν επιπόλαια κλονισθεί, όπως ήδη επισημάναμε. Η υιοθεσία με επικοινωνία διατηρεί αυτούς τους σημαντικούς δεσμούς με μέλη της οικογένειας καταγωγής, ενώ παράλληλα προσφέρει σταθερότητα και απρόσκοπτη φροντίδα στη ζωή αυτών των παιδιών. Είναι αυτονόητο ότι ο βαθμός επικοινωνίας εξαρτάται από τις ανάγκες του παιδιού.

Η "ανοιχτή υιοθεσία" αναφέρεται ως επί το πλείστον σε υιοθεσίες βρεφών, όπου ο φυσικός γονέας συμμετέχει ενεργά με το να ενημερωθεί και να επιλέξει τους θετούς γονείς για το παιδί του από ένα μικρό αριθμό υποψηφίων θετών γονέων. Υπάρχουν αρκετές παραλλαγές αυτής της διαδικασίας, που εξαρτώνται από την κοινωνική οργάνωση και τις επιθυμίες και προτιμήσεις των μερών που συμμετέχουν. Η μεγαλύτερη εμπειρία μας από ανοιχτές υιοθεσίες προέρχεται από τη Νέα Ζηλανδία, όπου εφαρμόζεται τουλάχιστον επί μία δεκαετία, και πιο πρόσφατα από τις Η.Π.Α., ειδικότερα από τις Πολιτείες εκείνες που δεν απαγορεύουν τις ιδιωτικές ή ανεξάρτητες υιοθεσίες (*independent or third party adoptions*). Στη Νέα Ζηλανδία, ο φυσικός γονέας επιλέγει τους θετούς γονείς από γραπτή έκθεση/παρουσίαση, που συχνά έχουν ετοιμάσει οι ίδιοι για τους εαυτούς τους και, μετά τη γέννηση του παιδιού, συναντά το ζευγάρι που επέλεξε. Μερικές ιδιωτικές οργανώσεις στις Η.Π.Α. συστήνουν την κυοφορούσα μητέρα σε μερικά υποψήφια θετά ζευγάρια από τα οποία μπορεί να επιλέξει. Το θέμα αυτό θα εξετάσουμε διεξοδικότερα αργότερα.

Ο όρος "ημι-ανοιχτή" υιοθεσία περιγράφει αυτό που πιθανώς αποτελεί σήμερα μια ευρέως διαδεδομένη πρακτική μεταξύ οργανώσεων υιοθεσίας. Δηλαδή η κοινωνική οργάνωση παρέχει πλήρη, αλλά όχι αναγνωρίσιμα, στοιχεία στον φυσικό γονέα για τους θετούς γονείς και αντιστρόφως. Οι φυσικοί γονείς μπορούν επίσης να έχουν κάποια γνώμη στην επιλογή του ζευγαριού όπου θα μεγαλώσει το παιδί τους, αλλά δεν τους συναντούν προσωπικά. Ένα πρόσφατο παράδειγμα αυτής της πρακτικής περιγράφεται από τους Fish και Speirs (15) και αναφέρεται στην εμπειρία τους από την εργασία τους σε μία οργάνωση υιοθεσίας στο Μόντρεαλ του Καναδά. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η κοινωνική οργάνωση προεπιλέγει τρία υποψήφια θετά ζευγάρια, ετοιμάζεται μια γραπτή περιγραφή για το κάθε ζευγάρι, και ο φυσικός γονέας επιλέγει από την περιγραφή δύο ζευγάρια, ένα κατά προτίμηση και ένα επιλαχόν σε περίπτωση που το πρώτο ζευγάρι δεν προχωρήσει. Δεν γίνονται προσωπικές συναντήσεις μεταξύ φυσικών και θετών γονέων. Δηλαδή, η κοινωνική οργάνωση κάνει την προ-επιλογή και ο φυσικός γονέας έχει "ελεγχόμενη επιλογή". Παραλλαγή αυτής της διαδικασίας που προβλέπει μια συνάντηση μετά τη γέννηση του παιδιού, αλλά όχι ανταλλαγή στοιχείων ταυτότητας, φαίνεται να είναι αρκετά διαδεδομένη στη Βρετανία.

Ένα ερώτημα που φαίνεται να απασχολεί σήμερα είναι, κατά πόσον οι κοινωνικές οργανώσεις θα έπρεπε να μεταβιβάσουν την πιθανή απόφαση για "απόρριψη" των αιτούντων στους βιολογικούς γονείς.

Στη Βρετανία και οι δύο πλευρές (των βιολογικών και των θετών γονέων) προετοιμάζονται για το ενδεχόμενο το παιδί να θελήσει να επικοινωνήσει με τον φυσικό γονέα μετά την εφηβεία. Παρομοίως, ο φυσικός γονέας μπορεί να επιθυμεί το ίδιο, αν και οι δυνατότητες να ικανοποιηθεί το αίτημά του είναι σήμερα πολύ περιορισμένες. Επίσης, οι περισσότερες οργανώσεις υιοθεσίας ενθαρρύνουν και τις δύο πλευρές να ενημερώνουν κατά καιρούς την οργάνωση για την κατάστασή τους και στην περίπτωση των θετών γονέων για την εξέλιξη και πρόοδο των παιδιών. Τέτοια, μη αναγνωρίσιμη πληροφόρηση μπορεί να περάσει, εφόσον ζητηθεί, σε κάθε έναν από τους συμμετέχοντες.

Το σκεπτικό που διέπει την ανοιχτή υιοθεσία και την υιοθεσία με επικοινωνία

Με βάση το επιχείρημα ότι η διαφάνεια είναι καλύτερη για όλα τα μέρη και κατά κύριο λόγο για το παιδί και μετά για τους φυσικούς γονείς, η ανοιχτή υιοθεσία και η υιοθεσία με επικοινωνία ενισχύουν τη μεγαλύτερη ή και την πλήρη διαφάνεια.

Όσον αφορά το όφελος για τους θετούς γονείς, η εικόνα που αναδύεται από τη θεωρία και την έρευνα είναι μέχρι στιγμής λιγότερο ξεκάθαρη και πιο αμφιλεγόμενη.

α) Τα παιδιά

Η ανοιχτή υιοθεσία πιστεύεται ότι θα βοηθήσει τα υιοθετημένα άτομα να αισθάνονται πιο ικανοποιημένα με τη ζωή τους και γενικά θα προάγει την ταυτότητά τους, καθώς και την εικόνα και έννοια που έχουν για τον εαυτό τους. Ως αποτέλεσμα, θα συμβάλλει επίσης σε σημαντική μείωση συναισθηματικών δυσκολιών και προβλημάτων συμπεριφοράς που έχουν βρεθεί σε μελέτες υιοθετημένων και που αποδίδονται στη μυστικότητα που περιβάλλει την υιοθεσία. Αν και οι μελέτες αυτές παρουσιάζουν αντικρουόμενα ευρήματα σχετικά με την ύπαρξη "διαταραγμένης" συμπεριφοράς σε υιοθετημένα άτομα συγκριτικά με τον υπόλοιπο πληθυσμό, εκεί όπου αναφέρθηκαν δυσκολίες, αυτές συχνά (αν και όχι πάντοτε) εντοπίζονταν σε θέματα που αφορούσαν την ταυτότητα και/ή την εμπειρία από την υιοθεσία. Η μυστικότητα, όπως εκφράζεται με την αποφυγή του θέματος της υιοθεσίας ή την απουσία φυσικής εικόνας των βιολογικών γονέων, είναι μόνον ένα από τα στοιχεία που μπορεί να επηρεάσουν αρνητικά το σχηματισμό μιας θετικής ταυτότητας: η σημασία της ποιότητας του γονικού ρόλου και των στάσεων και αντιλήψεων της κοινότητας δεν θα πρέπει να υποτιμάται. Οι μελέτες μας υποδηλώνουν ότι η ανοιχτή στάση γύρω από την υιοθεσία είναι μία μόνον σημαντική μεταβλητή που συμβάλλει στη δημιουργία μιας υγιούς προσωπικής και κοινωνικής ταυτότητας.

Γιατί η μεγαλύτερη διαφάνεια πρέπει να οδηγεί σε μια πιο σταθερή και ασφαλή αντίληψη του εαυτού; Κατ' αρχήν, συναντώντας τους βιολογικούς γονείς, οι θετοί γονείς αποκτούν άμεση πληροφόρηση γι' αυτούς, για τα ενδιαφέροντά τους, το παρελθόν τους κλπ., την οποία θα περάσουν στο παιδί, και επίσης συνειδητοποιούν τη δυνατότητα να συνεχισθεί η επικοινωνία. Θα είναι επίσης ευκολότερο γι' αυτούς να αποδεχθούν ότι η υιοθεσία διαφέρει από τη βιολογική γονικότητα. Η δυνατότητα συνεχούς ή περιοδικής επαφής πρέπει να δίνει στο παιδί την ευκαιρία να έχει οπτική εικόνα των φυσικών γονέων και να μπορεί να ρωτήσει γι' αυτούς και για τους λόγους που το έδωσαν για υιοθεσία. Η αναπτυσσόμενη προσωπικότητα του παιδιού θα στηριχθεί εξ αρχής στην έννοια δύο οικογενειών - της βιολογικής οικογένειας και της ψυχολογικής οικογένειας. Αυτό είναι ένα επιπρόσθετο αναπτυξιακό έργο το οποίο δεν έχουν να αντιμετωπίσουν τα μη υιοθετημένα παιδιά, εκτός ίσως από τα παιδιά που μεγαλώνουν σε οικογένειες με πατριούς ή μητρίες και αυτά που γεννήθηκαν με τη βοήθεια σύγχρονων ιατρικών μεθόδων αναπαραγωγής (όπως με Α.Ι.Δ., Ι.Β.Φ., "δανεισμό" μήτρας κ.α.).⁴ Με την ανοιχτή υιοθεσία, αποφεύγονται οι τάσεις για απόκρυψη και διαστρέβλωση και οι ξαφνικές αποκαλύψεις. Ίσως το πιο σημαντικό είναι ότι τα συναισθήματα απόρριψης που φαίνεται να ενδημούν στην υιοθεσία περιορίζονται ή εξαφανίζονται (16, 17). (Αν και δεν εμπίπτει στο θέμα αυτού του άρθρου, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι εφόσον υπάρχει η ανοιχτή υιοθεσία, γιατί να μην υπάρχει επίσης "ανοιχτή" επικουρούμενη ιατρικά - με τις παραπάνω μεθόδους - τεκνοποίηση;)

Τα επιχειρήματα που συνοψίστηκαν παραπάνω είναι ισχυρά και φαίνονται έγκυρα, αλλά ακόμα δεν έχουμε επαρκή ερευνητική τεκμηρίωση για να τα υποστηρίξουμε. Μία μελέτη στη Νέα Ζηλανδία (18) παρακολούθησε θετές οικογένειες τα πρώτα χρόνια μετά την υιοθεσία, αλλά μακροπρόθεσμες μελέτες παρακολούθησης, που να περιλαμβάνουν και συνεντεύξεις με παιδιά, αναμένονται ακόμα. Το κύριο επιχείρημα που προβάλλεται εναντίον της ανοιχτής υιοθεσίας είναι ότι τα παιδιά δεν θα μπορούν να συνδεθούν με τους ψυχολογικούς γονείς όταν θα διατηρούν ταυτοχρόνως επαφή ή δεσμούς με τον φυσικό γονέα (που δεν έχει την επιμέλεια του παιδιού) ή/και με συγγενείς. Επιπλέον, ότι η διατήρηση τέτοιων δεσμών θα προκαλέσει σύγχυση στο παιδί που μπορεί να αισθάνεται ότι δεν ανήκει σε καμία οικογένεια. Εντούτοις, στη μελέτη της Dominick (18) όπου οι θετοί γονείς είχαν συναντήσει τους φυσικούς γονείς, οι μισοί σχεδόν θετοί γονείς είπαν ότι η συνάντηση αυτή ήταν εποικοδομητική για τη σχέση τους με το παιδί και οι υπόλοιποι είπαν ότι η συνάντηση δεν τους εμπόδισε στη σχέση με το παιδί τους.

Οι Goldstein και οι συν. (19, 20) έχουν υποστηρίξει, από κλινική παρά ερευνητική βάση, τη διακοπή της επικοινωνίας μεταξύ του παιδιού και του φυσικού γονέα, απ' τη στιγμή που το παιδί τοποθετείται στη νέα του οικογένεια, με το σκεπτικό ότι διαφορετικά το παιδί θα αποτύχει να

4. Α.Ι.Δ.: Artificial Insemination by Donor - τεχνητή γονιμοποίηση με ξένο δότη. Ι.Β.Φ.: In Vitro Fertilization - εξωσωματική γονιμοποίηση.

συνδεθεί μαζί της. Υποστηρίζουν παρόμοιες θέσεις ακόμα και για παιδιά διαζευγμένων γονέων, εξηγώντας ότι η ανάπτυξη του δεσμού και η προσήλωση του παιδιού στον πατριό ή τη μητριά, ακρωτηριάζεται από τη συνεχιζόμενη επαφή με τον φυσικό γονέα που δεν ασκεί την επιμέλεια του παιδιού. Αν και τα στοιχεία από μελέτες παιδιών που ζουν σε νοικοκυριά με πατριό ή μητριά και γονέα που έχει την επιμέλεια είναι κάπως ασαφή, η όποια μαρτυρία προκύπτει υποδηλοί ότι τα παιδιά δεν έχουν δυσκολία να συνδεθούν θετικά τόσο με τους βιολογικούς γονείς όσο και με τον εξ αγχιστείας γονέα. Τα προβλήματα συνήθως δημιουργούνται όταν οι ενήλικοι που εμπλέκονται στην κατάσταση χειρίζονται τα θέματα επικοινωνίας και επισκέψεων με έναν δηκτικό και εχθρικό τρόπο. Ως αποτέλεσμα, τα συναισθήματα αφοσίωσης των παιδιών δοκιμάζονται, βάζοντας μερικές φορές τα παιδιά σε πολύ δυσάρεστες καταστάσεις.

Οι μελέτες επίσης υποστηρίζουν ότι, διαφορετικά από τα μικρά παιδιά, οι έφηβοι έχουν μεγαλύτερη δυσκολία να συνδεθούν με έναν πατριό, όταν ήδη έχουν μία καλή σχέση με τον πατέρα τους (που δεν έχει την επιμέλεια) (21). Οι συγγραφείς αυτών των μελετών προσθέτουν ότι όσο πιο μικρό είναι το παιδί, τόσο λιγότερο δύσκολο είναι γι' αυτό να αποδεχθεί στη ζωή του έναν εξ αγχιστείας γονέα ή αδελφό.

Η Furstenberg (22) βρήκε επίσης ότι τα παιδιά μπορούν να συνδεθούν το ίδιο καλά με έναν πατριό, ενώ συνεχίζουν να βλέπουν σε τακτική βάση τον βιολογικό πατέρα που δεν έχει την επιμέλεια. Η συγγραφέας προσθέτει όμως ότι τα παιδιά φαίνονταν να είχαν περισσότερη δυσκολία να χειρισθούν σχέσεις με δύο μητέρες συγχρόνως. Από ανασκόπηση της σχετικής ερευνητικής βιβλιογραφίας, ο Schaffer (23) παρατηρεί ότι τα παιδιά προσαρμόζονται καλύτερα στην εξ αγχιστείας οικογένεια, όταν έχουν μια συνεχιζόμενη σχέση. Αυτή η άποψη ενισχύεται επίσης από πρόσφατες μελέτες υιοθεσίας όπου το παιδί είχε διατηρήσει δεσμούς με ένα μέλος της βιολογικής οικογένειας (24, 25, 26).

Πιθανώς το πιο πειστικό μάθημα που μπορούμε να πάρουμε από μια οικογένεια με νέα σύνθεση (πατριό, μητριά, κ.α.), όπου ο γονέας που δεν έχει την επιμέλεια έχει πρόσβαση στο παιδί, είναι ότι το αν θα πάει καλά αυτή η επικοινωνία και αν θα έχει ευεργετικά αποτελέσματα για το παιδί, εξαρτάται από το πώς οι ενήλικοι που εμπλέκονται σ' αυτήν χειρίζονται τις επισκέψεις, τις σχέσεις κλπ. Με άλλα λόγια - και αυτό θα ισχύει επίσης σε καταστάσεις συνεχιζόμενης επαφής μετά την υιοθεσία - θα πρέπει να αναρωτηθούμε ως πιο βαθμό, με δεδομένο το απρόβλεπτο της ανθρώπινης συμπεριφοράς, μπορούν οι ενήλικοι να συνεργάζονται χωρίς έχθρα ή σύγκρουση. Για παράδειγμα, μια κύρια πηγή προστριβών στην υιοθεσία με επικοινωνία, όπως εφαρμόζεται σε μερικά νησιά του Ειρηνικού Ωκεανού, είναι η αντίληψη περί "ανάμειξης" της φυσικής οικογένειας (27).

Ο Fox (28) αναφέρει ότι τα παιδιά των Kibbutz, ομοίως, δεν έχουν δυσκολία να συνδεθούν συγχρόνως με περισσότερα από ένα γονικά πρόσωπα και η ποιότητα της σχέσης με τη μητέρα δεν

επηρεάζεται με κανέναν τρόπο από το γεγονός ότι δεν είναι η μόνη, και από ορισμένες πλευρές, ούτε η κύρια παιδοκόμος. Επικαλούμενος τις μελέτες του μικρών παιδιών, ο Schaffer (29) υποστηρίζει ότι ακόμα και τα μικρά παιδιά είναι σε θέση να διαφοροποιούν τα άτομα που τα φροντίζουν και να συνδέονται με περισσότερα από ένα ζευγάρια παιδοκόμων συγχρόνως. Προσθέτει ότι *"ο φόβος ότι η σχέση μπορεί κατά κάποιο τρόπο να 'διαλυθεί' από την ταυτόχρονη ύπαρξη μιας άλλης σχέσης είναι μάλλον αδικαιολόγητος. Ο δεσμός ενός παιδιού δεν είναι μια περιορισμένη ποσότητα που πρέπει να διαμοιρασθεί μεταξύ ανθρώπων ... επιπλέον, έχει γίνει φανερό ότι τα παιδιά μπορούν να ξεχωρίζουν τους διαφορετικούς ρόλους των ανθρώπων σε πολύ μικρότερες ηλικίες απ' ό,τι είχε αναγνωρισθεί παλαιότερα"*. Μελέτες αναδοχής επίσης δείχνουν τη δυνατότητα των παιδιών να συνδεθούν τόσο με τους βιολογικούς γονείς όσο και με τους ανάδοχους. Δυσκολίες ασφαλώς αναφύονται, οι οποίες και πάλι συνδέονται με το πώς οι γονείς και οι ανάδοχοι καταφέρνουν να επικοινωνούν μεταξύ τους. Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι η ανοιχτή υιοθεσία, διαφορετικά από το διαζύγιο και την αναδοχή, θα πρέπει να εξελιχθεί καλύτερα, διότι δεν στηρίζεται σε μια αντιπαράθεση. Επιπροσθέτως, ο φυσικός γονέας θα έχει παίξει ένα μεγάλο ρόλο στην τοποθέτηση του παιδιού στην οικογένεια, σε αντίθεση με το σενάριο που συνήθως περιβάλλει το διαζύγιο και την αναδοχή.

Στην περίπτωση υιοθεσίας μεγάλων παιδιών, η υπάρχουσα τεκμηρίωση δεν υποστηρίζει την "πλήρη διακοπή" που ακολουθούν πολλές οργανώσεις. Η διατήρηση δεσμών εκεί όπου το παιδί προηγουμένως είχε μια σημαντική σχέση με τον γονέα ή συγγενή φαίνεται να βοηθά το παιδί να προσαρμοσθεί στη νέα του οικογένεια(30). Στη μελέτη τους για επιδόματα υιοθεσίας, ο Hill και οι συνεργάτες του (31) αντιμετώπισαν έναν αριθμό πολύ απελπισμένων παιδιών που οδύρονταν για τη διακοπή των δεσμών τους με τον γονέα. Άλλα παιδιά, που δεν είχαν προηγούμενους σημαντικούς δεσμούς, αντιστέκονταν στις προσπάθειες του γονέα να αποκαταστήσει την επαφή. Η πρακτική σ' αυτόν τον τομέα δεν υπήρξε τόσο ευαίσθητη στις ανάγκες των παιδιών και οι επιθυμίες, ειδικότερα των μεγαλύτερων παιδιών, συχνά δεν διερευνήθηκαν. Το να αμελήσει κανείς να διερευνήσει τις επιθυμίες και προτιμήσεις των μεγαλύτερων παιδιών θέτει σε κίνδυνο τη σταθερότητα της νέας τοποθέτησης.

Σε περιπτώσεις δικαστικών αγώνων για θέματα επικοινωνίας, τα δικαστήρια έχουν βγάλει αποφάσεις που δεν χαρακτηρίζονται από συνέπεια. Αν και οι περισσότερες δικαστικές αποφάσεις τα τελευταία 20 περίπου χρόνια έχουν πάρει θέσεις εναντίον της υιοθεσίας με επικοινωνία, μερικές αποφάσεις έκαναν δεκτό το αίτημα για επικοινωνία, επειδή κρίθηκε ότι ήταν προς το συμφέρον του παιδιού. Εν τούτοις, πιο συχνά, τα δικαστήρια αντικατέστησαν την υιοθεσία με αναδοχή, προκειμένου να μη στερήσουν τον γονέα από συνεχή επαφή με το παιδί του. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, το συμφέρον του παιδιού και η ανάγκη του για ασφάλεια, απρόσκοπτη φροντίδα και για μια οικογενειακή βάση στη ζωή του θα εξυπηρετούνταν καλύτερα με μια απόφαση υιοθεσίας

υπό τον όρο της επικοινωνίας. (Για μια πιο λεπτομερή ανάλυση δικαστικών αποφάσεων, βλέπε Triseliotis, 1991(32)).

Έχοντας υπόψη τη δηκτικότητα και την έχθρα που πολλές φορές περιβάλλουν τα θέματα επικοινωνίας γονέως - παιδιού στις περιπτώσεις διαζυγίου, θα ήταν ίσως ανεύθυνο να εισαγάγει κανείς μια ανάλογη αντιμετώπιση στην υιοθεσία. Εν τούτοις, φαίνεται αυτός να είναι ο μόνος τρόπος για να διασφαλισθεί ένας υπάρχων σημαντικός δεσμός για το παιδί. Στις υιοθεσίες βρεφών, υπάρχουν πολλά υπέρ τού να επαφίεται η επικοινωνία στις αμοιβαίες προτιμήσεις και συνεννοήσεις παρά να εξαρτάται από καταναγκασμό και δικαστικές διευθετήσεις. Σαν αρχή, θα χρειασθεί να αποκτήσουμε περισσότερη εμπειρία για το πώς λειτουργεί η ανοιχτή υιοθεσία πριν προχωρήσουμε προς αυτή την κατεύθυνση.

β) Ο φυσικός γονέας

Μελέτες που στηρίχθηκαν σε συνεντεύξεις με φυσικές μητέρες που έδωσαν τα παιδιά τους για υιοθεσία δέκα, είκοσι ή τριάντα χρόνια πριν, τείνουν να δείχνουν τη συνεχιζόμενη απελπισία τους, τον πόνο και την αγωνία απ' αυτή την απόφαση(33, 34, 35). Λόγω των δυσκολιών πρόσβασης προς αυτά τα άτομα και εξασφάλισης αντιπροσωπευτικού δείγματος, όλες αυτές οι μελέτες μεροληπούν προς την πλευρά των φυσικών μητέρων που ενεργά αναζητούν πληροφορίες ή επιδιώκουν επικοινωνία με το παιδί που έδωσαν. Απροσδόκητα, ίσως, ακόμα και μεταξύ αυτών των μητέρων, οι αντιδράσεις τους, ακόμα και η απελπισία τους, κάθε άλλο παρά παρουσιάζουν ομοιομορφία. Ελάχιστα είναι γνωστά για τις απόψεις, προοπτικές ή την ψυχολογική κατάσταση εκείνων των μητέρων που δεν αναζητούν τα παιδιά τους. Οι Winkler και Keppel (36), με βάση τη μελέτη που διεξήγαγαν στη Δυτική Αυστραλία, υποστηρίζουν ότι απαιτούνται καλύτερες συμβουλευτικές και στηρικτικές υπηρεσίες προς τη μητέρα, κατά την περίοδο που αποφασίζει να δώσει το παιδί της, για να βοηθηθεί να συμφιλιωθεί με την απόφασή της, ώστε να προλαμβάνεται η συνεχιζόμενη απελπισία και κατάθλιψη. Η μελέτη της Bouchier (37) που αναμένεται, δεν υποστηρίζει πλήρως αυτά τα ευρήματα αλλά η ποσότητα της βραδυφλεγούς απελπισίας δεν είναι αμελητέα.

Οι προαναφερόμενες μελέτες διατείνονται ότι αυτές οι μητέρες δεν φαίνεται να έχουν συμφιλιωθεί με την απόφασή τους, συνεχίζουν να πενθούν το παιδί τους και διακατέχονται από ενοχές και μεταμέλεια. Ως αποτέλεσμα, βλέπουν την επικοινωνία με το παιδί σαν μια ευκαιρία να πουν στο παιδί γιατί το έδωσαν για υιοθεσία, να εξηγήσουν τις κοινωνικές και προσωπικές συνθήκες της ζωής τους εκείνη την περίοδο που κατέστησαν αναγκαία την πράξη τους και να ζητήσουν ένα είδος συγχώρεσης. Οι Pannor και Baran (38) δεν έχουν καμία αμφιβολία ότι η ανοιχτή υιοθεσία θα έκανε ευκολότερο για τους φυσικούς γονείς να αντεπεξέλθουν στα συναισθήματα απώλειας και θρήνου και να γνωρίζουν επίσης ότι το παιδί τους είναι καλά. Ένας αριθμός μητέρων - όπως συμβαίνει και με μερικούς υιοθετημένους που αναζητούν την επικοινωνία - τρέφουν την ελπίδα για

μια συνεχή σχέση, αλλά αυτό δεν είναι πάντα το κύριο κίνητρο για την αναζήτηση. Πάνω απ' όλα, αυτό που φαίνεται να επιδιώκουν είναι ένα είδος συμφιλίωσης με το παιδί ή η γνώση ότι το παιδί καταλαβαίνει και συγχωρεί. Σε ανταπόδοση, η γνώση από το παιδί ότι ήταν επιθυμητό μπορεί να βοηθήσει να κατευνάσει μερικά από τα συναισθήματα απόρριψης που είναι αναπόφευκτα στην υιοθεσία. Γενικά, αυτή η γνώση θα πρέπει να ενδυναμώνει τα συναισθήματα αυτοεκτίμησης του παιδιού και να ανακουφίζει τις ενοχές του φυσικού γονέα.

Υποστηρίζεται ακόμα ότι η ανοικτή υιοθεσία ενδυναμώνει τη φυσική μητέρα με το να της προσφέρει τόσο τη δυνατότητα επιλογής όσο και το συναίσθημα ότι συμμετέχει και έχει ευθύνη. Επιπροσθέτως, η αναγνώριση του αλτρουϊσμού που συνεπάγεται η απόφαση να παραιτηθεί κανείς από το βρέφος του μπορεί επίσης να βοηθήσει στη μείωση πιθανών συναισθημάτων ενοχής. Π.χ. σε μερικές αφρικανικές χώρες, οι συγγενείς που δίνουν ένα παιδί σε αδελφό ή αδελφή δεν αισθάνονται την πράξη τους σαν μια ενοχική ενέργεια, διότι η κοινωνία τους όχι μόνον δεν την βλέπει μ' αυτό το πρίσμα, αλλά, αντίθετα, την υποστηρίζει. Η συναισθηματική επίπτωση μιας εμπειρίας εξαρτάται εν πολλοίς από το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συμβαίνει. Η ανοικτή υιοθεσία μπορεί μελλοντικά να φέρει αλλαγές στις κοινωνικές στάσεις προς τις μητέρες που δίνουν τα παιδιά τους - στάσεις που να μην "κουβαλούν" ντροπή, μεταμέλεια ή ενοχή.

Ένα αντίθετο επιχείρημα που προβάλλεται είναι ότι η συνεχιζόμενη επαφή δημιουργεί στη μητέρα ευκαιρία για ατέλειωτο θρήνο, αν και η Dominick(39) δεν βρήκε αποδείξεις γι' αυτό, τουλάχιστον στο σχετικά μικρό διάστημα παρακολούθησης μέσα στο οποίο διεξήχθη η μελέτη της. Παρομοίως, υποστηρίζεται ότι στη συνάντηση με τους θετούς γονείς, ο φυσικός γονέας μπορεί να αισθανθεί ζήλεια, αντιπαλότητα και ακόμα θυμό εναντίον του θετού ζευγαριού διότι αυτοί μπορούν να είναι γονείς στο παιδί που εκείνος είναι ανίκανος να φροντίσει. Τέτοιες αντιδράσεις, άλλωστε, παρατηρούνται σε γονείς που τα παιδιά τους είναι τοποθετημένα σε ανάδοχες οικογένειες.

Η ποικιλία στις προσδοκίες από την ανοικτή υιοθεσία των μητέρων που δίνουν τα παιδιά τους είναι αναμενόμενη. Ενώ μερικές θα είναι ευχαριστημένες με το να συναντήσουν απλά τους θετούς γονείς, άλλες θα αναζητούν περιοδικές συναντήσεις ή μακροχρόνιες σχέσεις. Το "ταίριασμα" των προσδοκιών είναι κρίσιμης σημασίας για το επιτυχημένο αποτέλεσμα οποιασδήποτε τοποθέτησης παιδιού. Αλλά το ίδιο το "ταίριασμα" θα πρέπει να αρχίσει έχοντας στο μυαλό πρωτίστως το συμφέρον του παιδιού, πριν από το συμφέρον των ενηλίκων.

Επαρκής ερευνητική τεκμηρίωση δεν υπάρχει για τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της ανοικτής υιοθεσίας με συνεχή ή περιοδική επαφή. Η μελέτη της Ν. Ζηλανδίας(40) δεν υποστηρίζει ότι είναι πολλές οι μητέρες που αναζητούν διαρκείς σχέσεις με τη θετή οικογένεια, αν και αυτό είναι πιο πρόδηλο σε ανέκδοτο υλικό ανοικτών υιοθεσιών στις Η.Π.Α. Ελπίζεται ότι η εμπλοκή της μητέρας από την αρχή στην επιλογή των θετών γονέων, η δυνατότητα συνεχούς επαφής και η γνώση ότι το

παιδί της έχει καλή φροντίδα, θα βοηθήσουν στο να μετριασθούν όλες οι αρνητικές καταστάσεις που έχουν επισημανθεί από τις διάφορες μελέτες.

γ) Οι θετοί γονείς

Μερικές φορές υποστηρίζεται ότι οι θετοί γονείς είναι εκείνοι που έχουν τα λιγότερα να κερδίσουν από την πρακτική της ανοιχτής υιοθεσίας - ακόμα ότι η ανοιχτή υιοθεσία είναι ίσως και ένας λόγος που στρέφονται στην προφανή ανωνυμία των διακρατικών υιοθεσιών. Εν τούτοις, αυτός που αποδέχεται την ιδέα της ανοιχτής υιοθεσίας δεν είναι κατ' ανάγκην ο ίδιος τύπος ατόμου που πριν ενδιαφερόταν για την παραδοσιακή υιοθεσία. Η εμπειρία της Ν. Ζηλανδίας και πάλι υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει έλλειψη ζευγαριών που να είναι προετοιμασμένα να προχωρήσουν σε υιοθεσία με επικοινωνία, όσον αφορά μικρά παιδιά(41). Η μελέτη προσθέτει, όμως, ότι οι φυσικές μητέρες είναι πιο ευτυχείς με την ιδέα μιας αρχικής γνωριμίας απ' ότι οι θετοί γονείς, και λιγότεροι θετοί γονείς καλοδέχονται την ιδέα των συνεχιζόμενων επισκέψεων συγκριτικά με τις φυσικές μητέρες. Εξακολουθεί να είναι θέμα υποθέσεως και διερεύνησης κατά πόσον οι θετοί γονείς, συναντώντας τους φυσικούς, αισθάνονται ότι τους δόθηκε η "άδεια" να γίνουν γονείς του παιδιού και έτσι αντιμετωπίζουν τα γονικά τους καθήκοντα με λιγότερο άγχος. Αυτή η άποψη υποστηρίζεται εν μέρει από την Dominick(18), που βρήκε ότι περίπου το ένα πέμπτο των υιοθετούντων που συνάντησαν τη φυσική μητέρα είπαν ότι η συνάντηση *"επηρέασε θετικά τα συναισθήματά τους για την ένταξη του παιδιού στην οικογένειά τους"*.

Η ανοιχτή υιοθεσία, θεωρητικά, θα πρέπει να διευκολύνει τους θετούς γονείς στο να αναγνωρίσουν τη διαφορά και να συνειδητοποιήσουν την πραγματικότητα των φυσικών γονέων. Θα πρέπει επίσης να διευκολύνει την επούλωση πιθανών συναισθημάτων απώλειας που συνδέονται με τη στειρότητα, όταν υπάρχει. Μερικοί υποψήφιοι θετοί γονείς έχουν την εμπειρία της απώλειας παιδιού από θάνατο, της γέννησης νεκρού παιδιού ή της αποβολής. Αυτό μπορεί να κάνει ευκολότερο γι' αυτούς να κατανοήσουν τα συναισθήματα, τη θέση και τις συνθήκες των γονέων που δίνουν το παιδί τους, πράγμα που, με τη σειρά του, θα πρέπει να οδηγεί σε πιο θετική στάση απέναντι στους φυσικούς γονείς. Θα μπορούσε όμως εξίσου να υποστηριχθεί ότι η συνεχιζόμενη επαφή μπορεί να εμποδίσει τη διαδικασία επούλωσης.

Είναι ευνόητο ότι και οι θετοί γονείς θα έχουν επίσης πολλούς φόβους ανεξάρτητα από το πόσο καλά έχουν προετοιμαστεί. Μεταξύ αυτών είναι και οι φόβοι απόρριψης αρχικά από την κοινωνική οργάνωση και μετά από τη φυσική μητέρα. Μπορεί επίσης να βιώνουν εντάσεις που πηγάζουν από τη γνώση ότι συναγωνίζονται με πολλούς άλλους που ενδιαφέρονται να υιοθετήσουν και, εάν τελικά επιτύχουν, να ανησυχούν για την πιθανή μελλοντική σχέση με τη μητέρα του παιδιού. Η κοινωνία δεν παρέχει αποδεκτό "οδηγό" για μια τέτοια σχέση. Σε μία μητέρα μπορεί να μην αρέσει ένα κοντό ή παχύ ή αδύνατο ζευγάρι ή ένα ζευγάρι που τυχαίνει να έχει ένα ασυνήθιστο όνομα ή

ένα ζευγάρι που οι απόψεις τους για τη ζωή φαίνονται να διαφέρουν από τις δικές της. Ο Carlan (42) αναρωτιέται κατά πόσον η ανοιχτή υιοθεσία και η επιτυχία της εξαρτώνται από την αισιόδοξη αντίληψη ότι οι άνθρωποι μπορούν να χειρισθούν μη οικείες και ακόμα χωρίς προηγούμενο σχέσεις.

Επανερχόμενοι σε ένα προηγούμενο σημείο, αναφορικά με τον βαθμό που ένα παιδί μπορεί να συνδεθεί όταν αντιμετωπίζει δύο πιθανά ζεύγη γονέων, η ίδια ερώτηση θα μπορούσε τώρα να αντιστραφεί σε σχέση με τη θετή οικογένεια: δηλαδή, μπορούν να είναι επιτυχημένοι γονείς σε ένα παιδί, εάν δεν αισθάνονται ότι έχουν τον πλήρη έλεγχο; Μερικοί θα υποστήριζαν ότι η έννοια του πλήρους ελέγχου είναι ένας εγωκεντρικός τύπος γονικής φροντίδας. Από την άλλη μεριά η Kraft και οι συνεργάτες της (43, 44, 45) υποστηρίζουν ότι η πρώιμη επαφή με τους γεννήτορες αποτελεί επέμβαση ή απειλή επέμβασης για τον θετό γονέα. Αυτό θα μπορούσε να έχει αρνητικό αντίκτυπο, όπως το να υπονομεύσει τον ρόλο των θετών γονέων και το συναίσθημα ασφάλειάς τους και τελικά την ποιότητα της σχέσης τους με το παιδί. Οι μελέτες μας στο Εδιμβούργο υποδηλώνουν ότι οποιοσδήποτε ασκεί τον γονικό ρόλο είναι ασφαλώς απαραίτητο να έχει τον έλεγχο και να αισθάνεται νομικά κατοχυρωμένος. Αυτή η ασφάλεια θα πρέπει κυρίως να απορρέει από τη γνώση ότι το παιδί, νομικά, ανήκει στη θετή οικογένεια και ότι αυτή θα πρέπει να μπορεί να διευθετεί τις πιθανές επαφές. Τα παιδιά επίσης, όπως έχουμε βρει, έχουν ανάγκη να αισθάνονται την ασφάλεια που παρέχουν οι νόμοι υιοθεσίας και δεν φαίνεται να αισθάνονται π.χ. ότι η μόνιμη αναδοχή ή, έμμεσα, η επιμέλεια παρέχουν πλήρη ασφάλεια (46, 47). Αναμένει κανείς να δει ποιες θα είναι οι αντιδράσεις των ενδιαφερομένων στις νέες διατάξεις που περιλαμβάνονται στον Βρετανικό Νόμο για τα Παιδιά του 1989.

Είναι επίσης πολύ νωρίς για να πούμε ποιες θα είναι οι πιθανές επιπτώσεις στους υιοθετούντες του νέου νόμου υιοθεσίας στην Πολιτεία της Βικτώρια, στην Αυστραλία. Αυτός ο νόμος προβλέπει όχι μόνο την ανοιχτή υιοθεσία αλλά επίσης τη συνεχιζόμενη επαφή, όπου αυτή είναι επιθυμητή. Επιπλέον, απαιτείται η συναίνεση των φυσικών γονέων για να υιοθετηθεί το παιδί στο εξωτερικό. Άλλες πλευρές αυτής της νομοθεσίας και της νομοθεσίας της Δυτικής Αυστραλίας καθιστούν τις υιοθεσίες μεγαλύτερων παιδιών σχεδόν ανέφικτες με το σκεπτικό ότι δεν είναι επιθυμητό να διακοπούν οι βιολογικοί δεσμοί. Εάν ένας τέτοιος νόμος εφαρμοζόταν στη Βρετανία, θα στερούσε σε πάνω από 2.000 παιδιά το χρόνο την ασφάλεια που παρέχει η υιοθεσία συγκρινόμενη μ' αυτήν της μακρόχρονης αναδοχής, εκτός εάν εισαγόταν κάποιο άλλο νομικό καθεστώς που να κατοχυρώνει τη μονιμότητα. Όπως τονίσαμε στην αρχή, ο βιολογικός δεσμός μπορεί να διατηρηθεί μέσω της υιοθεσίας με επικοινωνία. Είναι άξιο μνείας ότι οι Torres Strait Islanders⁵, ενώ θα ήθελαν να διατηρήσουν την παράδοσή τους για την ανοιχτή υιοθεσία, έχουν επίσης υποδείξει στην αρμόδια Αυστραλιανή Επιτροπή ότι θα ήταν ευπρόσδεκτη κάποια νομική κατοχύρωση για προστασία από τις γονικές παρεμβάσεις (48).

5. Γηγενής πληθυσμός σε νησιά βορείως της Αυστραλίας.

Αναφερθήκαμε προηγουμένως στις προσδοκίες κάθε μέρους και ότι μερικοί φυσικοί γονείς μπορεί να μην είναι ευχαριστημένοι με τον ρυθμό της τρέχουσας πληροφόρησης που τους δίνεται για το παιδί ή με περιοδικές συναντήσεις, αλλά να επιζητούν μια διαρκή σχέση ζωής. Από την άλλη μεριά, δεν νοιάζονται όλοι όσοι επιθυμούν να υιοθετήσουν για μια τέτοια σχέση, όπως φαίνεται από τη μελέτη της Dominick (49), αλλά μερικοί την αποδέχονται ή τη θέλουν. Σ' αυτές τις περιπτώσεις θα πρέπει να γίνουν διαπραγματεύσεις και σαφής καθορισμός των ορίων μεταξύ των δύο οικογενειών, χωρίς την ανάμειξη δικαστηρίων σε θέματα τα οποία θα πρέπει ουσιαστικά να αποτελούν εκούσιες συμφωνίες.

Στις περιπτώσεις μεγαλύτερων παιδιών, βρήκαμε σε μία από τις πρόσφατες μελέτες μας ότι, οι υιοθετούντες ήταν ως επί το πλείστον μη δεκτικοί στην ιδέα της συνεχιζόμενης επαφής (50). Επρόκειτο για ζευγάρια που μόλις είχαν υιοθετήσει παιδιά με ειδικές ανάγκες και είχαν περάσει πολλά άγχη μέχρις ότου να ολοκληρωθεί νομικά η υιοθεσία. Εάν τους είχαμε ρωτήσει προηγουμένως, ίσως να είχαν εκφράσει διαφορετική άποψη. Μερικοί δικαιολόγησαν την απάντησή τους προσθέτοντας ότι αυτό εξαρτάται κατά πολύ από το τί άνθρωποι είναι οι φυσικοί γονείς. Εάν οι φυσικοί γονείς θεωρούνται συγκροτημένοι ως άτομα ή δυνητικά διαταρακτικοί μπορεί πράγματι αυτό να είναι αποφασιστικό στις οποιεσδήποτε συμφωνίες. Οι δεσμοί με αδέρφια είναι γενικά πολύ πιο αποδεκτοί απ' ό,τι είναι οι δεσμοί με τους φυσικούς γονείς. Δεν έχουν βεβαίως όλα τα μεγαλύτερα προς υιοθεσία παιδιά την ανάγκη να διατηρήσουν δεσμούς, αλλά γι' αυτά τα παιδιά που το χρειάζονται, αξίζει να επιμείνει κανείς στο να βρει οικογένειες που να δέχονται την "εγκλείουσα" υιοθεσία⁶. Βρήκαμε ότι οικογένειες με εμπειρία αναδοχής είναι γενικά πιο έτοιμες από άλλες στο θέμα αυτό.

Ο χειρισμός της ανοιχτής υιοθεσίας

Ο χειρισμός της ανοιχτής υιοθεσίας μπορεί να παρουσιάζει λιγότερα προβλήματα και ανησυχίες στη Βρετανία, όπου μόνον εξουσιοδοτημένες κοινωνικές οργανώσεις μπορούν να κάνουν υιοθεσίες, απ' ό,τι στις χώρες εκείνες, συμπεριλαμβανομένων και μερικών Πολιτειών των Η.Π.Α., όπου οι "ανεξάρτητες" ή "ιδιωτικές" υιοθεσίες όχι μόνον επιτρέπονται αλλά προφανώς αποτελούν και την πλειονότητα.

Αυτό που βλέπουμε να αναπτύσσεται σε μερικές Πολιτείες των Η.Π.Α., και που θα πρέπει να αποφευχθεί εδώ, είναι μία συναλλαγή με σκοπό το κέρδος, όπου τα συμφέροντα των παιδιών μπορεί και να μην εξυπηρετούνται. Σ' αυτές τις περιοχές, ο κατάλογος των υποψηφίων θετών γονέων που παρουσιάζεται στη μητέρα ετοιμάζεται από μια ιδιωτική εταιρεία ή οργάνωση στην

6. Οι όροι "εγκλείουσα" και "αποκλείουσα" αναφέρονται στην ανάδοχη ή θετή οικογένεια που αποδέχεται και περιλαμβάνει στη ζωή του παιδιού τη φυσική οικογένεια ή αντιθέτως την αποκλείει και τηρεί απορριπτική στάση απέναντί της.

οποία απευθύνεται το ενδιαφερόμενο ζευγάρι, και όχι από μια εξουσιοδοτημένη από το κράτος κοινωνική οργάνωση. Το ενδιαφέρον της εταιρείας είναι να προετοιμάσει καταλλήλως και να "πουλήσει" τους υποψήφιους θετούς γονείς στους φυσικούς γονείς. Ακόμα και στον ελεγχόμενο τύπο της ημι - ανοιχτής υιοθεσίας που περιγράφηκε από τους Fish και Speirs (51) σε μια αναγνωρισμένη οργάνωση, η μελέτη κατέληξε ότι *"κανένας από τους συμμετέχοντες δεν έβλεπε το συμφέρον του παιδιού ως μια σαφώς εκφρασμένη προτεραιότητα. Πολλά θέματα ανακύπτουν που αποτρέπουν τα εμπλεκόμενα μέρη απ' αυτό που θα έπρεπε να είναι το πρωταρχικό μέλημα σε αποφάσεις τοποθέτησης παιδιών"*.

Μια ιδιωτική οργάνωση που ασχολείται με ανοιχτές υιοθεσίες μπορεί να είναι μια εταιρεία δικηγόρων που προσελκύει υποψήφιους θετούς γονείς και φυσικούς γονείς, μέσω δημοσιεύσεων στον Τύπο. Οι διαφημίσεις αυτές στοχεύουν στο να συγκινήσουν τις εγκυμονούσες μητέρες για τη δυστυχία των άτεκνων ζευγαριών. Όταν μία εγκυμονούσα ανταποκρίνεται στην αγγελία, ένα ειδικά εκπαιδευμένο επί της υποδοχής άτομο προσπαθεί να την κάνει να αισθανθεί άνετα και ευπρόσδεκτη, αναφέρεται στα αλτρουϊστικά της συναισθήματα και επαινεί την προφανή γενναιοδωρία της προς τα άτεκνα ζευγάρια. Από κει και πέρα, αρχίζουν ψυχολογικές και άλλες πιέσεις, περιλαμβανομένων και οικονομικών παροχών. Ιστορίες από μερικές περιοχές των Η.Π.Α. αναφέρονται σε φυσικές μητέρες που τις υποδέχονται και τις μεταφέρουν από τα αεροδρόμια μέσα σε πολυτελείς λιμουζίνες, τους εξασφαλίζουν διαμονή σε πολυτελή ξενοδοχεία, τους πληρώνουν τα δίδακτρα των πανεπιστημιακών τους σπουδών κ.ά. Πριν η μητέρα δει τον φάκελο παρουσίασης του κάθε υποψήφιου θετού ζευγαριού, η εταιρεία τους συμβουλεύει πώς να "πλάσσουν" τον εαυτό τους. Η "καλή εντύπωση" που πρέπει να δημιουργήσουν οι υποψήφιοι θετοί γονείς αρχίζει με συμβουλές για το πώς να κάνουν ελκυστικό τον φάκελό τους από το χρώμα του χαρτιού που θα επιλέξουν έως την πόζα που θα πρέπει να έχουν στις φωτογραφίες. Ανάλογα με την πληροφόρηση που έχει συγκεντρώσει από τη μητέρα, η εταιρεία συμβουλεύει το ζευγάρι να τονίσει π.χ. το χιούμορ τους, την αγάπη τους για το θέατρο ή τα ζώα, ή το ενδιαφέρον τους για τα υπαίθρια σπορ. Μπορεί να ετοιμαστούν διάφορα σχέδια παρουσίασης του ζευγαριού πριν επιλεγεί το τελικό. Η διαδικασία της προετοιμασίας τελειώνει με οδηγίες προς τους ενδιαφερομένους να κάνουν πρόβα στο πώς θα αυτοσυστηθούν στον φυσικό γονέα.

Δεν είναι ασύνηθες να διαβάσει κανείς για μια μητέρα που επέλεξε ένα ζευγάρι από το επάγγελμά τους, τον τύπο του σπιτιού ή την ράτσα του σκύλου που είχαν. Ο Caplan (52) περιγράφει πώς ένα ζευγάρι που είχε ένα μαύρο σκυλί ράτσας roodle που εμφανιζόταν στις φωτογραφίες φορώντας κόκκινα γυαλιά ηλίου, επελέγη, γι' αυτό τον λόγο, από μητέρα που λάτρευε τα σκυλιά, παρά για τις προσδοκώμενες γονικές τους ικανότητες. Μετά την πρώτη επιλογή, βάσει φακέλου, ακολουθούν προσωπικές συναντήσεις μέχρι να οριστικοποιηθεί η συμφωνία. Ανάλογα με τις συνθήκες και τις προτιμήσεις, η έγκυος μπορεί να μετακινηθεί εκατοντάδες χιλιόμετρα για να κατοικήσει κοντά ή μαζί με τους υποψήφιους θετούς γονείς μέχρι τον τοκετό. Μπορεί να ζητήσει από τους θετούς

γονείς να παρευρίσκονται στον τοκετό και να πάρουν μετά το παιδί στο σπίτι τους. Το είδος της επικοινωνίας που θα επακολουθήσει εξαρτάται από τις συνεννοήσεις που έχουν γίνει από πριν, αν και οι απόψεις μπορεί να αλλάξουν. Αν και μερικοί φυσικοί γονείς επιθυμούν να έχουν μόνον μία συνάντηση ή απλά να διατηρούν επικοινωνία με γράμμα ή τηλέφωνο, άλλοι επιδιώκουν στενότερες σχέσεις. Ιστορικά περιπτώσεων σε περιοδικά αναφέρονται σε φυσικούς γονείς που αναλαμβάνουν ρόλο baby-sitter για τους θετούς γονείς ή πηγαίνουν διακοπές μαζί τους. Δεν είναι βέβαιο εάν αυτό υποδηλώνει δυσκολίες από την πλευρά των φυσικών γονέων στο να αποχωριστούν το παιδί, που θα μπορούσε να υποσκάψει τον ρόλο των θετών γονέων, ή είναι αναμενόμενο να συμβεί σε μια σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των δύο οικογενειών που ήρθαν σε επαφή μέσω της υιοθεσίας.

Ανέκδοτες περιπτώσεις από τις Η.Π.Α. αναφέρονται σε μητέρες που άλλαξαν γνώμη, προκαλώντας αρκετή απελπισία στο ζευγάρι, ιδιαίτερα μετά από μια τέτοια εντατική σχέση. Η στατιστική πληροφόρηση εντούτοις είναι ανεπαρκής. Οι μέλλοντες γονείς συνήθως επενδύουν συναισθηματικά στο να γνωρίσουν τη μητέρα, μερικές φορές προσφέροντάς της διαμονή και ακόμα κρατώντας το χέρι της κατά τη διάρκεια του τοκετού. Γνωρίζουμε επίσης από μελέτες ότι οι υποψήφιοι θετοί γονείς βιώνουν ως απώλεια ακόμα και όταν η οργάνωσή τους έχει απλώς περιγράψει ένα παιδί που θα μπορούσαν να υιοθετήσουν και αργότερα τους ανακοινώνεται ότι η μητέρα άλλαξε γνώμη. Στην περίπτωση της ανοιχτής υιοθεσίας, η συναισθηματική επένδυση είναι πολύ μεγαλύτερη και, γι' αυτό, η απελπισία που ακολουθεί μια τέτοια αλλαγή απόφασης περισσότερο διαλυτική. Για τη μητέρα, επίσης, η απόφασή της πιθανόν να αυξάνει το αίσθημα της ενοχής της και της προδοσίας προς τους ανθρώπους που γνώρισε προσωπικά και προς τους οποίους αισθάνεται υπεύθυνη. Προφανώς, δεν είναι όλες οι πολιτείες των Η.Π.Α. ενηλικοκεντρικές στην πολιτική και πρακτική της υιοθεσίας. Και θα πρέπει να διασφαλίσουμε ότι οι πλευρές αυτής της κερδοσκοπικής αντιμετώπισης που περιγράφηκε παραπάνω δεν υπεισέρχονται στην πρακτική της υιοθεσίας στη Βρετανία, πίσω από τη βιτρίνα της διαφάνειας, και ότι χειριζόμαστε την ανοιχτή υιοθεσία εδώ με τρόπο που να συνεχίζει να κατοχυρώνει ως ύψιστο το συμφέρον του παιδιού. Το να προσποιηθούμε όμως ότι επειδή απαγορεύονται οι ιδιωτικές υιοθεσίες μερικές από τις αμερικανικές υπερβολές δεν θα μπορούσαν να συμβούν και εδώ, είναι σαν να δραπετεύουμε από τα γεγονότα. Π.χ. ένας αυξανόμενος αριθμός ατόμων πετυχαίνουν να φέρνουν στο Ηνωμένο Βασίλειο παιδιά από άλλες χώρες για υιοθεσία χωρίς τη μεσολάβηση αναγνωρισμένης κοινωνικής οργάνωσης. Ένα τέτοιο ζευγάρι, σε ένα πρόσφατο γράμμα του στην εφημερίδα *The Scotchman* (22.09.1990) αφήνει να εννοηθεί ότι αν και θα μπορούσαν να δημιουργήσουν προβλήματα στο παιδί, εξαρτάται από τους επαγγελματίες να παρέχουν την απαραίτητη συμβουλευτική και άλλη βοήθεια για να αντιμετωπισθούν αυτές οι δυσκολίες!

Η διευθέτηση ανοιχτών ή ημι-ανοιχτών υιοθεσιών μάλλον θα δημιουργήσει προβλήματα στις αναγνωρισμένες κοινωνικές οργανώσεις μέχρι να αποκτήσουν τη δική τους πρακτική εμπειρία. Εν τούτοις, οι οργανώσεις θα μπορούσαν να αρχίσουν από τώρα να σχεδιάζουν προγράμματα που θα

κρίνονταν απαραίτητα στον χειρισμό των ανοιχτών υιοθεσιών και των υιοθεσιών με επικοινωνία για μεγαλύτερα παιδιά. Αυτά τα προγράμματα, για υποψήφιους θετούς γονείς και φυσικούς γονείς, θα πρέπει να προβλέπουν τέτοιες υπηρεσίες όπως: συμβουλευτική και στα δύο μέρη για να καθορίσουν τις επιθυμίες τους, την ετοιμασία φακέλων παρουσίασης που θα έχουν προσυμφωνηθεί, τον καθορισμό και το ταίριασμα των προτιμήσεων, τη συμπαράσταση σε ζευγάρια που αναπόφευκτα δεν θα επιλεγούν για την υιοθεσία, τον προσδιορισμό του καλύτερου σταδίου στη διαδικασία για τη γνωριμία φυσικών και θετών γονέων που ούτε θα συμβιβάζει την απόφαση της φυσικής μητέρας ούτε θα εκθέτει τους υποψήφιους θετούς γονείς σε ανώφελο πόνο, τον χειρισμό της πιθανής παρουσίας των υιοθετούντων κατά τη γέννηση του παιδιού, τη στήριξη όταν οποιοδήποτε από τα δύο μέρη αλλάξει γνώμη, τη συνεχή ενημέρωση του φακέλου με πρόσφατες πληροφορίες και από τα δύο μέρη (που θα πρέπει ήδη εξ αρχής να εφαρμόζεται) και, σε περίπτωση συνεχιζόμενης επικοινωνίας, τη μεσολάβηση όταν οι συνεννοήσεις γι' αυτό το θέμα καταστρατηγούνται.

Συμπερασματικά σχόλια

Αν και υπάρχουν ακόμα πολλά για να μάθουμε, η ανοιχτή υιοθεσία είναι αναπόφευκτη σε μία κοινωνία η οποία γίνεται όλο και πιο ανοιχτή και ευαισθητοποιημένη στις ανάγκες όλων των μερών που εμπλέκονται σε μια υιοθεσία. Αν και με την ανοιχτή υιοθεσία αναμένεται να περιορισθούν μερικά προβλήματα που προηγούμενως, με το κλειστό σύστημα υιοθεσίας, αντιμετώπιζαν οι υιοθετημένοι και οι φυσικοί γονείς, δεν γνωρίζουμε κατά πόσον μη αναμενόμενα θέματα θα προκύψουν. Γενικά, η διαθέσιμη τεκμηρίωση είναι υπέρ της μεγαλύτερης διαφάνειας στην υιοθεσία και της ανάγκης να διατηρούν τα μεγαλύτερα παιδιά σημαντικούς δεσμούς με τους εξ αίματος συγγενείς τους. Αναφορικά με τις υιοθεσίες βρεφών, φαίνεται να υπάρχει συμφωνία ότι είναι επιθυμητό να έχουν οι μητέρες περισσότερο λόγο στην επιλογή των υποψηφίων θετών γονέων, με την προϋπόθεση ότι θα έχει γίνει προεπιλογή μικρού αριθμού κατάλληλων ζευγαριών από αναγνωρισμένη και εξουσιοδοτημένη για υιοθεσίες οργάνωση. Υπάρχει επίσης αρκετή συμφωνία ότι είναι επιθυμητές οι συναντήσεις γνωριμίας, αλλά παρατηρείται αβεβαιότητα για τις επιπτώσεις των χειρισμών στο θέμα αυτό και για τα αποτελέσματα μιας συνεχιζόμενης επαφής. Κρίσεις σ' αυτά τα θέματα θα πρέπει να διατυπώνονται με κάθε επιφύλαξη μέχρις ότου έχουμε περισσότερη εμπειρική και ερευνητική τεκμηρίωση. Θα πρέπει μελλοντικά να αξιολογηθούν οι διάφοροι τύποι επικοινωνίας αναφορικά με τη σημασία τους για κάθε ένα από τα τρία εμπλεκόμενα μέρη. Η Mc Roy (53) συμπεραίνει από τις μελέτες της ότι το μεγαλύτερο όφελος και ο μικρότερος κίνδυνος φαίνεται να παρατηρούνται σε οικογένειες με ημι - ανοιχτές υιοθεσίες.

Για να διατηρήσουμε την ακεραιότητα της υιοθεσίας ως θεσμού, οι οργανώσεις θα πρέπει να αναπτύξουν προπαρασκευαστικά προγράμματα για τα δύο μέρη σχετικά με τη διαχείριση της

ανοιχτής υιοθεσίας. Οι κοινωνικές οργανώσεις θα πρέπει επίσης να διατηρήσουν το δικαίωμα να ετοιμάζουν σύντομους καταλόγους υποψηφίων θετών γονέων με βασικό γνώμονα το συμφέρον του παιδιού, από τους οποίους θα μπορούν οι φυσικές μητέρες να επιλέγουν. Αυτή η διαδικασία από τη μια μεριά ενδυναμώνει τις μητέρες ενώ από την άλλη δίνει περισσότερη εξουσία στις οργανώσεις απ' ό,τι είχαν πριν, την οποία θα πρέπει να ασκούν με υπευθυνότητα. Η ιστορία της υιοθεσίας έχει μολυνθεί με ταξικές προκαταλήψεις. Στην ανοιχτή υιοθεσία, όπως και στη διακρατική υιοθεσία, ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος της ώθησης του θεσμού προς αυτή την κατεύθυνση. Για παράδειγμα, σε πολλές πολιτείες των Η.Π.Α., η ανοιχτή υιοθεσία και η διακρατική υιοθεσία λειτουργούν σχεδόν αποκλειστικά προς όφελος αυτών που είναι προφανώς εύποροι και "ωραίοι άνθρωποι". Ο κίνδυνος μιας υιοθεσίας δύο κατευθύνσεων είναι εξίσου πραγματικός εδώ, όπως και στις Η.Π.Α. Ήδη, ένα μοντέλο αρχίζει να αναπτύσσεται εδώ με τους πιο εύπορους να υιοθετούν υγιή παιδιά από το εσωτερικό και το εξωτερικό, ενώ οι υπόλοιποι ωθούνται να υιοθετήσουν παιδιά με ειδικές ανάγκες, πιθανώς και με τη χορήγηση κάποιου επιδόματος. Θα πρέπει να αποφασίσουμε εάν αυτό είναι το σύστημα που θέλουμε για το μέλλον.

Βιβλιογραφικές Παραπομπές

1. Department of Health (1990). Inter - departmental Review of Adoption Law: discussion paper no. 1: *The Nature and Effect of Adoption*, HMSO.
2. Mc Whinnie, A. (1967). *Adoption of Children: How they grow up*. Routledge and Kegan Paul.
3. Triseliotis, J. (1973). *In Search of Origins*, Routledge and Kegan Paul.
4. Craig, M. (1990). *Adoption - not a big deal*. Department of Social Policy & Social Work, Edinburgh University.
5. Panor, R. and Barran, A. (1984). Open Adoption as standard practice, *Child Welfare*, LXIII3.
6. Winkler, R. and Keppel, M. (1984). *Relinquishing Mothers in Adoption: their long - term adjustment*. Institute of Family Studies, Monograph No. 3, Australia: Melbourne.
7. Bouchier, P. and Lambert, L. (1990). *Relinquishing Mothers in Adoption*. Department of Social Policy & Social Work, Edinburgh University.
8. Millen, L and Roll, S. (1985). Solomon's matters: a special case of pathological bereavement, *American Journal of Orthopsychiatry*, 53, 3.
9. Parkes, C. M. (1972). *Bereavement*, Tavistock Publications.
10. Deykin, E. Campbell, P. and Sorosky, A. (1984). Birth parents who relinquished babies for adoption revisited, *Family Process*, 17, 3.
11. Triseliotis, J. (1985). Adoption with contact, *Adoption & Fostering*, 9, 4.
12. Triseliotis, J. (1991). Maintaining the links in adoption, *British Journal of Social Work*.
13. Fratter, J. (1989). *Family Placement and Access*. Barnardo's.
14. Kirk, H. D. (1964). *Shared Fate*. New York, Free Press of Glencoe.

15. Fish A. and Speirs, C. (1990). Biological parents choose adoptive parents: The use of profiles in adoption, *Child welfare*, LXIX 2.
16. See 3 above.
17. Triseliotis, J. and Russell, J. (1984). *Hard to Place*. Gower.
18. Dominick, C. (1988). *Early Contact in Adoption: Contact between Birth Mothers and Adoptive Parents at the Time of and after the Adoption*. Research Series no. 10, Department of Social Welfare, Wellington, New Zealand.
19. Goldstein, J. Freud, A. and Solnit, A.J. (1973). *Beyond the Best Interests of the Child*. New York: Free Press.
20. Goldstein, J. Freud, A. and Solnit, A.J. (1980). *Before the Best Interests of the Child*. Burnett Books: Andre Deutsch.
21. Keshet, H.F. and Rosenthal, K. M. (1980). *Fathers without Partners*. New Jersey: Rowan and Littlefield.
22. Furstenberg, F/ F. (1987). The new extended family: the experience of parents and children after marriage, in Pasley E & Thinger-Tallman M (eds). *Remarriage and Step-parenting*. New York: Guildford.
23. Schaffer, H.R.(1990). *Making Decisions about Children*. Basil Blackwell.
24. Borland, M, O'Hara. G and Triseliotis, J. (1989). *Permanency planning for children in Lothian Region. Report to Social Work Services Group and Lothian Region*.
25. Wedge, P. and Mantle, G. (1990). *Sibling Groups in Social Work*, Department of Social Work, University of East Anglia.
26. See 13 above.
27. Beckett, J. (1989). Adoption in three Torres Strait communities. Unpublished manuscript quoted by Ban ZP, *The Application of the Queensland Adoption Act 1964-1988 to the Traditional Adoption Practice of Torres Strait Islanders*, MSW thesis, University of Melbourne.
28. Fox, M. (1977). Attachment of Kibbutz infants to mother and metapelet, *Child Development*, 48.
29. Schaffer, H.R. (1977). *Mothering*. Fontana Open Books.
30. See 13, 24, and 25 above.
31. Hill, M. Lambert, L. and Triseliotis, J. (1989). *Achieving Adoption with Love and Money*, National Children's Bureau.
32. See 12 above.
33. See 5 above.
34. See 6 above.
35. See 7 above.
36. See 6 above.
37. See 7 above.

38. See 5 above.
39. See 18 above.
40. See 18 above.
41. See 18 above.
42. Caplan, A. (1990). A Reporter at large, *The New Yorker*, 21 May and 28 May.
43. Kraft, A. D., Palombo, J., Woods, P.K., Mitchell, O. and Schmit, A. W. (1985). Some theoretical considerations on confidential adoptions. Part I: the birth mother. *Child and Adolescent Social Work* 2, 1.
44. Kraft, A.D., Palombo, J., Woods, P.K., Mitchello and Schmit, A.W. (1985). The birth mother, *Child and Adolescent Social Work*, 2, 2.
45. Kraft, A.D., Palombo, J., Woods, P.K., Mitchell, O. and Schmit, A.W. (1985). The birth mother, *Child and Adolescent Social Work*, 2, 3.
46. Triseliotis, J. (1983). Identity and security in adoption and long-term fostering, *Adoption & Fostering*, 7, 1.
47. Triseliotis, J. and Hill, M. (1987). Children and adoption allowances, *Adoption & Fostering*, 11, 1.
48. Ban, Z.P. (1989). *The Application of the Queensland Adoption Act 1964-1988 to the Traditional Adoption Practice of Torres Strait Islanders*, MSW thesis, University of Melbourne.
49. See 18 above.
50. Lambert, L., Buist, M., Triseliotis, J. and Hill, M. (1990). *Freeing Children for Adoption*. BAAF.
51. See 15 above.
52. See 42 above.
53. McCroy, R. (1988). *Openness in Adoption*, Monograph, School of Social Work, University of Texas, referred to by Caplan (see 42).